

ERASMUS UNIVERSITEIT ROTTERDAM

REDE UITGESPROKEN DOOR DE RECTOR MAGNIFICUS

PROF. DR. B. LEIJNSE

TER GELEGENHEID VAN DE OPENING VAN
HET ACADEMISCH JAAR 1978/1979
OP MAANDAG, 11 SEPTEMBER 1978.

REDE UITGESPROKEN DOOR DE RECTOR MAGNIFICUS

PROF. DR. B. LEIJNSE

TER GELEGENHEID VAN DE OPENING VAN
HET ACADEMISCH JAAR 1978/1979
OP MAANDAG, 11 SEPTEMBER 1978.

"Geen gelden z66 nuttig, z66 waarlijk practisch besteed als die het wetenschappelijk onderzoek om de wetenschap zelve aan onze instellingen van Hooger Onderwijs in breede ontwikkeling mogelijk maken en bevorderen".

Aldus Dr. D. Bos, president-curator, tijdens de opening onzer Instelling op 8 november 1913.

Zeet Gewaardeerde Toehoorderessen en Toehoorders,

Traditiegetrouw open ik vandaag het nieuwe academische jaar met een rede. Van het voorrecht daarbij voor mijzelf te mogen spreken over een onderwerp van mijn keuze, wil ik gebruik maken door Uw aandacht te vragen voor het thema "Wetenschapsbeoefening aan de Universiteit". Ik zal in dat kader ook ingaan op de situatie aan onze universiteit, trachten een blik in de toekomst te werpen om te zien wat de E.U.R. te wachten staat en wat ons in dat verband te doen staat naar mijn mening.

Maar alvorens hiertoe over te gaan roep ik allereerst diegenen in Uw herinnering, die in de loop van het verstreken academisch jaar door overlijden aan onze universitaire gemeenschap ontvielen.

P. Bohré, student economische faculteit
W.A. Roos, student juridische faculteit
Prof.dr. H. Muller, gewoon hoogleraar in de Algemene Heelkunde
Mej. S.N. Claris, werkzaam bij de afdeling Oogheelkunde
A.H.J. van Loenen Martinet, arts, wetenschappelijk hoofdmedewerker bij het instituut Oogheelkunde
Mr. B.J. de Boer, voormalig voorzitter College van Bestuur
P.L. van Rooij, werkzaam bij Beheer Hoboken
Drs. G.C. de Vooijs, oud-curator der N.E.H.
Ik verzoek U op te staan en een ogenblik stilte in acht te nemen.

In zijn redevoering ter herdenking van het feit dat de Koninklijke* Nederlandsche Academie van Wetenschappen 125 jaar eerder, in 1816, was opgericht, merkte J. Huizinga in 1941 het navolgende op: "Men ontkomt niet aan de indruk, dat hier te lande de wetenschap als erkende machtige factor der samenleving wel eens wat te zeer schuil is gegaan achter het onderwijs. Het is waar: de wet op het hooger onderwijs stelt in artikel 1 voorop, dat hooger onderwijs omvat de vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening der wetenschappen, maar reeds daarmee en in haar naam zelf heeft zij zodoende toch de wetenschap ondergeschikt gemaakt aan het onderwijs. Het wetenschappelijk onderzoek zelf, de bevordering der wetenschap als levensarbeid, zijn nimmer officieel tot iemands taak verklaard noch van professoren noch van

* In 1941 werd het praedicaat Koninklijk niet gebruikt.

studenten".

Het is verleidelijk naar de oorzaak van de geschetste situatie te zoeken. Ik laat daarbij, vooralsnog, in het midden of Huizinga terecht een licht verwijtende toon gebruikt bij zijn voortreffelijke weergave van de stand van zaken vóór de Tweede Wereldoorlog. Bij het zoeken naar de genoemde oorzaak ligt het voor de hand uit te gaan van de diepste drijfveren van de beoefenaren der wetenschap en na te gaan of deze drijfveren bij bestuurders, regenten zo men wil, de toets der kritiek zouden hebben kunnen doorstaan. En waar kunnen wij beter te rade gaan dan bij J. Huizinga voor wat betreft ons volkskarakter, dat zich, hetgeen reeds kenmerkend is, zo voortreffelijk weerspiegelt in de opvattingen van onze bestuurders van stad en land. In zijn Nederland's Geestesmerk schildert Huizinga op beeldende wijze ons burgerlijk volkskarakter, met zijn zeer sterke en zwakke kanten. De degelijkheid, de afkeer van uitersten, de waardering voor een hoog gemiddelde zijn gegevens, die voor onze vraagstelling van fundamentele betekenis zijn.

Wat zijn echter de diepste drijfveren van een beoefenaar der wetenschap? Het zijn een niets ontziende nieuwsgierigheid, een ongevoeligheid voor wat betreft het schokken der goegemeente en een grote lust eens iets anders te doen dan de burgerman normaal en nuttig vindt. Ongetwijfeld voelen een aantal aanwezigen de lust opkomen mij te berispen en daarbij wellicht als verzachtende omstandigheid in aanmerking te nemen dat mijn lange rectoraat, door het vele, ongetwijfeld zeer nuttige, bestuurswerk, mij blijkbaar wat vervreemd heeft van de beoefening der wetenschap. Ik haast mij dus steun te zoeken voor mijn beweringen bij een gerenommeerd geleerde en wel bij Willard F. Libby. Libby ontving in 1960 de Nobelprijs voor zijn ontdekking van de ¹⁴C-dateringsmethode. Ik citeer hem: "Radiocarbon and tritium were born of a desire to escape reality. The beginning of their birth lay in the travails of the world and of the scientist working in it during World War II, a desire to discover something useless and impractical, something that would be interesting and perhaps insignificant". Het was Libby niet gegeven nutteloos bezig te zijn. Zijn ontdekking had een diepgaande invloed op de archeologie en de aardwetenschappen. Maar ons is door vrome, heilige mannen geleerd, dat vooral de intentie van een daad telt, het gevolg is van minder belang bij de beoordeling van iemands handel en wandel. Welnu

de, door Libby opgebiechte, intenties zijn toch niet van dien aard, dat degelijke bestuurders, wetgevers - en degelijkheid is een essentieel bestanddeel van burgerlijkheid - er toe zouden mogen overgaan daaraan een wettelijke status te verlenen. Tegenover degenen, die aspiraties koesteren als door Libby verwoord, past in een burgerlijke samenleving als de Nederlandse verdraagzaamheid en vertrouwen in het assimilatievermogen der samenleving. De betrokkenen zijn immers nog zo dom niet en beschikken over nuttige gaven, zodat zij ongetwijfeld bij een passende benadering tot steunpilaren van de maatschappij zullen kunnen uitgroeien. En wat is een passender benadering dan zwijgen over de wat schokkende drijfveren, betrokkenen vertrouwen schenken en dit tonen door hen in te schakelen bij het wetenschappelijk onderwijs. Hun wetenschappelijke aspiraties worden op deze wijze op de meest soepele wijze ondergeschikt gemaakt aan onderwijs, dat de maatschappij tot nut strekt.

Het moge geen heroïsche houding van beide zijden zijn, het is ontegenzeggelijk een zeer doeltreffende. Het voorkomt drama's zoals met Galilei. Deze wou niet luisteren naar kardinaal Bellarmine, die hem aanspoorde het Copernicaanse stelsel slechts ex suppositione - d.w.z. bij wijze van veronderstelling - te behandelen. De trotse geleerde meende de waarheid te moeten zoeken en werd toen voor het oog van de gehele, toenmalige beschaafde wereld door het conservatieve Vaticaan gebroken. Het inkapselen van een beoefenaar der wetenschap is ook onvergelijkelijk veel praktischer dan de houding die tijdens de Franse revolutie tegenover Antoine Lavoisier, de vader van de moderne scheikunde, werd ingenomen. Coffinhal, voorzitter van het revolutionaire tribunaal, dat het doodvonnis uitsprak omdat Lavoisier belasting had geïnd onder het Ancien Régime, gaf een staaltje van revolutionaire appreciatie van de beoefening der wetenschap weg, dat waard is, bij voortduring aan de vergetelheid te worden ontrukkt. Nadat het onvermijdelijke vonnis was uitgesproken, vroeg Lavoisier een kort uitstel van het guillotineren, dat altijd direct plaats vond. Hij verzocht enkele experimenten te mogen afmaken. De jacobijn, de maatschappijhervormer, Coffinhal wist niet beter dan te weigeren onder de argumentatie: "La république n'a pas besoin des savants et des chimistes".

Voor Huizinga was er dus alle reden om tevreden te zijn over de vader-

landse toestanden op het gebied van de behandeling der beoefenaren der wetenschap vanaf de Franse tijd tot de Tweede Wereldoorlog, de periode waarover hij sprak. Hij kon terugblikken in zijn "Vijf maal vijftig jaar wetenschap in Nederland", op een formidabele bijdrage vanuit ons kleine landje aan de ontwikkeling van de wetenschap op vrijwel ieder gebied. Vanwaar dan toch zijn licht verwijtende toon over het feit dat de wetenschap, althans in theorie, achtergesteld was bij, ondergeschikt gemaakt was aan het onderwijs? Wellicht heeft hij voorvoelt dat deze, in principe, foute constructie levensgevaarlijk voor de wetenschapsbeoefening aan de universiteiten zou worden, als de massificatie ook deze instellingen in haar ban zou krijgen. Voor wie mocht menen dat er toch geen reden is om aan te nemen dat Huizinga dit begrip reeds kende heb ik een verrassing. Hij wees niet alleen in zijn Nederland's Geestesmerk op de gevaren die het opgaan van het menselijk subject in grote, sterke, organisaties met zich brengt, maar waagde in dit verband ook een nieuw woord en schreef: "het menselijk subject wordt gemassificeerd". In de drie decennia na de Tweede Wereldoorlog zijn de Nederlandse instellingen voor W.O. gegroeid gelijk de spreekwoordelijke kool. Qua omvang hebben zij de voor een massificatie noodzakelijke grootte dan ook ruimschoots bereikt. Bestuur en beheer, in Huizinga's tijd minimaal, vereist nu reeds ten onzent meer dan een derde van de totaal aanwezige mankracht.

Loopt de wetenschapsbeoefening op de universiteiten en hogescholen nu inderdaad gevaar? De vorige bewindslieden, Staatssecretaris Klein en Minister Van Kemenade, beiden voorstander van een verdere sterke uitbreiding van het aantal studenten in het tertiair onderwijs, waarin het W.O. zou moeten worden geïntegreerd, hebben hierover duidelijke uitspraken gedaan. Eerstgenoemde gaf in zijn fameuze beleidsindicaties opdracht het wetenschappelijk onderzoek in de ontwikkelingsplannen voor de komende vijf jaar als zelfstandige grootheid op te nemen. Laatstgenoemde lichtte deze opdracht nog eens toe, door er op te wijzen, dat de steeds zwaarder wordende onderwijslast voor universiteiten en hogescholen de beoefening van de wetenschap dreigt weg te drukken, tenzij passende maatregelen worden getroffen. Er is nogal wantrouwig gereageerd vanuit het W.O. op de opvattingen van genoemde bewindslieden. Niet voor niets is is de uitdrukking "Als de vos de passie preekt, boer pas op je ganzen" nog steeds gangbaar Nederlands. Naar mijn mening dient aan de duidelijke stellingname slechts lof te worden toegezwaaid. Wellicht dat een gedeelte van de argwaan, die steeds weer opduikt, veroorzaakt wordt door het jargon dat langzamerhand obligaant wordt bij het spreken over de problematiek van het weten-

schappelijk onderwijs. Dit klinkt ongeveer aldus, ik improviseer: In het kader van de politiek, die er op gericht is het hoger onderwijs toegankelijk te maken voor allen, die daartoe de capaciteit en de belangstelling hebben, waarbij als financiële randvoorwaarde voor de korte tot middellange termijn de thans geldende reële nullijn in ieder geval als het maximaal haalbare moet worden beschouwd, ontwikkelt zich het wetenschappelijk onderzoek tot een knelpunt.

Minister Van Kemenade waagde zich ook aan het voorschrijven van een remedie. De voortgang van het wetenschappelijk onderzoek op de universiteiten en hogescholen achtte hij van dusdanig belang voor het voortbestaan van deze instellingen dat hij een substantiële extensivering van het onderwijs niet alleen toelaatbaar, maar zelfs noodzakelijk vond. Het is begrijpelijk dat dit standpunt op weerstand stootte. Sommigen rekenden er op een zeer originele wijze mee af. Ik maakte twee keer mee dat discussianten des Ministers uitnodiging - het substantieel extensiveren van het onderwijs - opvatten als een opdracht alles opzij te zetten voor het onderwijs, zo nodig ook de wetenschap. Extensief, het scheelt dan ook maar twee letters met intensief en als Freudiaanse Fehlleistung is het een parel. Minister Van Kemenade paste op grond van de kritiek zijn uitspraak wat aan. Het substantieel verviel en er werd toegevoegd dat de beoefening der wetenschap geenszins onaantastbaar is. Onze nieuwe bewindsman Pais bleek geen bezwaar te zien in het verwisselen van intensief en extensief, mits dit op de juiste wijze gebeurt. Maar dat alles verandert natuurlijk niets aan de kern van de zaak. Gezien het feit dat de geldmiddelen voor het W.O. zullen verkrappen, gezien het feit dat desondanks meer studenten zullen moeten worden opgenomen, wordt het stellen van prioriteiten onvermijdelijk en daarbij zullen onderwijs en onderzoek tegen elkaar moeten worden afgewogen.

In de E.U.R. hebben wij de eerste, voorzichtige, stappen op deze weg reeds gezet. Als bandbreedte - excusez le mot, maar het is nu eenmaal jargon - voor het percentage van onze effectieven dat voor de beoefening van de wetenschap per faculteit zou behoren te worden aangewend, werd 35 - 50 genomen. De faculteiten, de één wat gemakkelijker dan de ander, bleken bereid met de materie te worstelen, nadat de universiteitsraad er het hare over had gezegd. Ik zal U niet vermoeien met het opsommen van alle gesignaleerde knelpunten. Laat ik met twee voorbeelden volstaan. Bij de juridische faculteit is het in

korte tijd niet mogelijk de ondergrens der bandbreedte te halen, ook als de vereiste middelen via reallocatie ineens ter beschikking zouden komen. Dit wordt een proces van jaren, want wetenschappelijk onderzoek groeit, het kan niet uit de grond gestampt worden. De Faculteit der Geneeskunde dient personeelsplaatsen voor de eventueel op te richten "School voor Algemene Gezondheidszorg" te leveren. Ook moet deze faculteit, gezien het feit dat enkele jaren terug het aantal op te nemen eerstejaars van 225 tot 260 verhoogd werd, rekenen op een duidelijke toename van de onderwijslast. Het percentage van de effectieven beschikbaar voor de beoefening der wetenschap daalt dus door de twee genoemde oorzaken. De oppervlakkige toeschouwer zal opmerken dat één en ander zo'n vaart niet zal lopen, de medische faculteit gonst immers van de wetenschappelijke activiteit op vele plaatsen en dat kan wel een stootje lijden. De ingewijde weet wel beter. In de medische faculteit, nauw verweven met ons academisch ziekenhuis, het A.Z.R., is er naast de sectoren onderwijs, onderzoek, bestuur en beheer, een grote sector patiëntenzorg. De financiering van deze sector geschiedt via het A.Z.R. en de E.U.R., maar is op zeer opportunistische wijze geregeld. In een tijd van sterk stijgende kosten en afnemende middelen is dit een kwetsbare situatie. Voor de wetenschapsbeoefening loert hier een levensgroot gevaar om de hoek. Ik kom er nader op terug.

Dat de gesprekken met de faculteiten over deze en andere problemen, die bij de interne meerjarenvisie, de meerjarenplannen en de begrotingsbespreking steeds weer aan de orde komen, gemakkelijk waren, kan ik, als één van degenen die het voortouw namen, niet getuigen. Het is schrijnend wanneer, zoals bij de economische faculteit, verworvenheden uit het roemrijk verleden van de N.E.H., waarin een Nobelprijswinnaar zijn wetenschappelijk oeuvre opbouwde, eenvoudig als knelpunten of knelpuntjes, zo is het jargon, aan de orde komen. Maar de discussies bleven constructief, al moest de zwarte humor er ons af en toe doorhelpen. Geschrokken ben ik van de boze reactie vanuit het bureau der instelling, toen wij, teneinde de te verwachten lasten op de juiste wijze te verdelen, deze sector niet buiten beschouwing lieten. Ik weet dat iedere organisatie de neiging heeft haar doel in haar eigen bestaan en functie te verplaatsen. Ik moge daarom nogmaals opmerken, dat onze hoofdtaak als E.U.R. het verrichten van wetenschappelijk onderzoek en het geven van onderwijs is, bestuur en beheer zijn afgeleide functies.

Het afwegen van prioriteiten zal een lange, pijnlijke en niet ongevaarlijke bezigheid worden. De volgende fase is reeds begonnen, het maken van meerjarenafspraken met Den Haag. Immers ons bestuurscentrum reageerde op de meerjarenplannen en begrotingsvoorstellen der instellingen voor W.O. En wel in de vorm van C.I.T.T., het Concept Intentionele Taakstelling en Toewijzing. Het C.I.T.T. verloor reeds zijn C en was als I.T.T. onderwerp van gesprekken tussen Den Haag en de E.U.R. Het is nu op weg ook de I kwijt te raken en als T.T. in ons leven een belangrijke rol te gaan spelen.

In vorige jaren heb ik zeer onaangename opmerkingen over de verdeelmodellen moeten maken. Inmiddels is A.T.O.O.M. opgevolgd door C.O.M., maar de naamsverandering bracht natuurlijk geen taakverandering met zich mede. Het is een bekend verschijnsel dat pijnlijke en dus afweer oproepende bezigheden, onder steeds wisselende namen worden voortgezet. Het lijkt mij gepast wanneer ik, alvorens wederom kritiek te uiten, mijn bewondering uitspreek voor het vakmanschap en de toewijding waarmee van de zijde van de deskundigen van departement en instellingen voor W.O. ieder jaar weer de onaangename taak van de verdeling van te krappe middelen ter hand genomen wordt. De verdeelmodellen worden steeds perfectter, dat blijkt bijvoorbeeld uit het, voor de E.U.R. niet onbelangrijke, feit dat nu nog slechts sprake is van meerdere tientallen personeelsplaatsen teveel, althans het equivalent in geld, terwijl enkele jaren terug nog vele honderden plaatsen bij onze instelling ter discussie werden gesteld. Maar ik blijf staande houden dat de verdeelmodellen te ver afstaan van de gedachtenwereld van de wetenschappelijk onderzoeker - docent. Hierdoor ontstaat een gevaarlijke vervreemding, een symptoom van massificatie, zoals ik in Universiteit en Hogeschool mocht uiteenzetten.

In het I.T.T. is plaats ingeruimd voor de uitgroei der kleine instellingen. Dit stemt tot grote tevredenheid. Met klem van redenen hebben wij immers steeds bij de verantwoordelijke bewindslieden betoogd dat wanneer de basis van de E.U.R. niet verbreed zou mogen worden, zoals ons bij de stichting is toegezegd, het bestaan van onze instelling in de komende decennia gevaar zou lopen. De E.U.R. krijgt haar subfaculteit maatschappijgeschiedenis, onze politicologie kan voortgang vinden en over de "School voor Algemene Gezondheidszorg" gaat, op korte termijn, overleg van start. In de komende jaren zullen honderden studenten de nieuwe richtingen gaan bevolken. Maar laat er geen misverstand bestaan, deze noodzakelijke verbreding van

onze te smalle basis, past precies in het brede raamwerk van, ik herhaal het nogmaals, meer studenten, hooguit gelijkblijvende middelen. Alle instellingen van W.O. zullen moeten inleveren daar waar hun takenpakket hetzelfde blijft, slechts waar nieuwe groei plaats vindt zullen extra middelen toevloeien. Dit geldt ook voor de E.U.R., reallocatie zal dus noodzakelijk zijn. De beschikbare effectieven voor bestaande taken zullen moeten inkrimpen of taken zullen moeten worden afgestoten. Ik wil mij in deze rede beperken tot het belichten van de gevolgen van de geschetste gang van zaken voor mijn onderwerp, de beoefening der wetenschap. U zult, ook zonder een woord toelichting mijnerzijds, wel instemmen met mijn opvatting, dat de komende jaren de bandbreedte 35 - 50% waarover ik eerder sprak, onder een continue benedenwaarts gerichte druk zal komen te staan. De druk bestaat uit minstens drie componenten, onderwijs, patiëntenzorg en bestuur en beheer. Ik moge drie mechanismen schetsen, als voorbeeld, waardoor de wetenschapsbeoefening in de knel komt.

In het I.T.T. is de bijdrage voor de patiëntenzorg via de E.U.R. bevroren op het peil 1975. Nu zullen de leden van onze faculteit der geneeskunde natuurlijk in 1978-1979 en later, evenveel, of door de toename van onze kennis zelfs meer, zorg en tijd aan hun patiënten besteden als in 1975-1976. Daardoor blijven er minder middelen - de E.U.R. wordt immers minder ter beschikking gesteld in totaal door de genoemde bevroering - over voor onderwijs, onderzoek, bestuur en beheer. En zoals ik al zei, de onderwijslast zal in de komende jaren, vooral in de klinische fase stijgen, doordat kort geleden het aantal eerstejaars werd verhoogd. En wat zal de restpost zijn? U raadt het, de beoefening van de wetenschap! Het is daarom onontkoombaar dat A.Z.R. en E.U.R. op korte termijn diepgaand overleg plegen, te meer omdat naar ik heb begrepen, ook het A.Z.R. in de komende jaren met krappere middelen zal moeten woekeren. Veel zal geëist worden van het wijs beleid der afdelingshoofden van het A.Z.R. en hun staven. Deze afdelingshoofden en de meeste van hun medewerkers, dienen de E.U.R. als hoogleraren, lectoren en wetenschappelijke medewerkers. Onderzoek afwegen tegen patiëntenzorg is geen benijdenswaardige taak, dat kan ik als afdelingshoofd van het A.Z.R. uit de grond van mijn hart zeggen. Als hoogleraar aan de faculteit der geneeskunde moet ik opmerken wel een onvermijdelijke taak. Als rector is het mijn plicht te stellen dat geld en tijd, bestemd voor de wetenschapsbeoefening onder geen beding voor patiëntenzorg mogen worden aangewend. Dit laatste is, ik besef het maar al te goed, als de nood aan de man komt, een echt academisch standpunt. Moge

daarom dan ook haast gemaakt worden met een goede financieringsregeling voor de patiëntenzorg, zodat de gelden daartoe uit de geëigende fondsen gaan komen.

Wie, zoals ik, vele gesprekken op verschillende niveau's heeft meegeemaakt over het eventueel instellen van een numerus fixus voor de studie in de rechtsgelertheid, zal gealarmeerd zijn geraakt. Niemand van de verantwoordelijke bestuurders in faculteit, universiteit en academische raad heeft ook maar één ogenblik serieus geloofd, dat deze numerus fixus er zou komen. Ook niet toen er gezien de zakelijke gegevens alle reden toe was. Algemeen werd het afkondigen van een numerus fixus voor eerstejaars studenten in de rechtsgelertheid als een calamiteit gevoeld. Begrijpelijk, een student in de rechten kost f 8.600,-- per jaar, een medische student f 59.200,-- en de allerduurste student, die in de technische natuurkunde f 69.500,--. Bovendien zou door het afkondigen van een numerus fixus voor juridische studenten, een definitief einde zijn gekomen aan de, toch reeds zwaar aangetaste, vrijheid tot het volgen van wetenschappelijk onderwijs. Een ieder bleek dan ook tot concessies bereid. Extensivering, mijns inziens substantieel, van het onderwijs was de voornaamste. Een ratio student-staf van 40 op 1 werd aangehouden in de modellen. Op papier is daardoor de onderzoekcomponent gered, maar ik ben zo vrij daar een levensgroot vraagteken achter te plaatsen. Dit te meer daar ook de eis op tafel ligt, het numeriek rendement van de examens te verhogen bij gelijkblijvende eisen.

Mijn derde voorbeeld heeft saillante trekken. In het I.T.T. wordt aan de E.U.R. een pakket taken toevertrouwd. Op grond van dit pakket wordt, via landelijke normen, uitgerekend welke geldmiddelen ons toekomen. Gezien de gehanteerde normen is de feitelijke samenstelling van ons personeelsbestand niet congruent met ons pakket taken. Kort gezegd de E.U.R. zou te weinig wetenschappelijk personeel hebben en te veel niet-wetenschappelijk personeel. Edoch de E.U.R. heeft bestedingsvrijheid. Binnen het raam van de toegewezen middelen stelt onze universiteitsraad de begroting en dus de verdeling vast. Aan ons dus de taak om vast te stellen hoe ons personeelsbestand moet veranderen in verband met de ons toevertrouwde taken en de korting op onze middelen. De verhouding W.P./N.W.P. komt aan de orde, de vraag waar de kortingen moeten vallen en de vraag of reallocatie tussen faculteiten en in faculteiten noodzakelijk is, terwijl uiteraard de centrale diensten in dit geheel mede

betrokken moeten worden. Als rector ben ik er voorstander van dat die faculteiten, die vakgroepen, waar de beoefening der wetenschap een zwak punt is, zoveel mogelijk tegemoet gekomen worden. Maar ik zou het onaanvaardbaar vinden als dit een papieren oplossing zou worden, d.w.z. dat er wel plaatsen worden overgeboekt, maar dat de overeengekomen wetenschappelijke prestaties eenvoudig niet geleverd gaan worden.

Ga ik te ver als ik de vrees uitspreek, op grond van hetgeen ik in het voorgaande uiteenzette, voor een sluipend proces van uitholling der wetenschapsbeoefening op de E.U.R.? Hierover zal een openhartige discussie van de grond moeten komen. Mijn ervaring is dat de eerste fase van zo'n discussie één der gevaarlijkste is. Onvermijdelijk duikt de vraag op: "Wat is Wetenschap?" En aangezien dan de beoefenaren der wetenschap één voor één weglopen teneinde aan het werk te gaan en zodoende het enige juiste antwoord te geven, lijkt het mij gepast er op dit moment even bij stil te staan. In internationaal verband, de O.E.C.D., is deze discussie afgerond en een definitie, die van Frascati, ontworpen, luidende: "Research and experimental development comprise creative work undertaken on a systematic basis in order to increase the stock of knowledge, including knowledge of man, culture and society and the use of this stock of knowledge to devise new applications". Ik toetste deze definitie snel aan die van Abbé de Condillac, tweede helft achttiende eeuw, een definitie waarmede Antoine Lavoisier opereerde: "La science n'est que une langue bien faite". Dientengevolge moest ik, tot mijn genoegen, de O.E.C.D.-definitie verwerpen.

Op grond van deze en soortgelijke ervaringen zou ik er met klem voor willen pleiten de vraag "Wat is Wetenschap" buiten onze discussies te houden en onmiddellijk door te stomen naar het keiharde onderwerp van de verantwoording van de bestede tijd en de gebruikte middelen. Wij hebben in de afgelopen jaren op dit punt vooruitgang geboekt op de weg naar het bespreekbaar maken van wetenschappelijke prestaties in de E.U.R. Ik wil nog eens uitspreken dat naar mijn smaak een ieder in onze instelling, die tijd en geld ter beschikking staat om de wetenschap te beoefenen, verplicht is haar of zijn resultaten op schrift te stellen en zodoende voor anderen bereikbaar te maken. Verder dient in faculteitsverband regelmatig een overzicht van één en ander te worden vervaardigd. Bij de prioriteitstellingen in de komende jaren moet naar mijn overtuiging een afwezigheid van herkenbare prestaties gevolgen

krijgen voor betrokkene. "Publish or perish" geldt aan de overkant van de oceaan. Wij kijken daar wat op neer, maar dit is slechts gerechtvaardigd voor wat betreft de excessen. In principe is het een gezonde regel.

Leidt het bespreekbaar maken niet tot een beoordeling en is het gewenst of niet gewenst dat bij de middelentoewijzing naast de kwantiteit ook de kwaliteit van de geleverde prestatie een rol speelt? Het is natuurlijk onvermijdelijk dat kennis nemen van een wetenschappelijke publicatie tot een oordeel leidt en, laten wij dat hopen, tot een discussie. Dat deze beoordelingen een rol zullen gaan spelen bij de prioriteitstellingen lijkt mij onvermijdelijk. De gevaren zijn legio, de voorzorgen die genomen moeten worden vele en fouten onvermijdelijk. De fouten zijn mijns inziens aanvaardbaar, als het menselijke fouten betreft en er over gepraat kan worden. Ontoelaatbaar is in mijn ogen het opbouwen van systemen, waarin strakke regels het oordeel van deskundigen vervangen.

Maar wat is deskundig in dit verband? Persoonlijk zou ik best een oordeel durven uitspreken over een aanvraag tot subsidie voor het oplaten van een vlieger met ijzeren punt in de buurt van een onweerswolk, bedoeld om na te gaan of de bliksem wellicht een elektrische ontlading is, die via een bliksemafleider onschadelijk te maken valt. Ik zou dit onderzoek classificeren als onderwijsgebonden, wellicht geschikt als practicum proef op het secundair onderwijs of de laatste klassen van de basisschool. Toch was in 1752 deze proef een speerpunt in de wetenschapsbeoefening, toen door d'Alibard op instigatie van Buffon een soortgelijk, zij het niet hetzelfde, experiment in Frankrijk werd verricht. Het idee voor dit zogenaamde Philadelphia Experiment was afkomstig van Benjamin Franklin. Hoe moeilijk het is nieuwe ideeën naar waarde te schatten blijkt uit het feit dat Franklin's brief aan Collinson over een en ander in de Royal Society hilariteit verwekte. Buffon begreep de grote betekenis wel. Degene die wetenschappelijk werk, hetzij resultaten hetzij een aanvraag, moet beoordelen, beweegt zich altijd wat ongemakkelijk tussen de twee geschetste polen. Het nieuwe, het onbekende, dit vraagt terughouding, bescheidenheid en zelfkennis, want de jalousie de métier is niemand vreemd. Het vertrouwde, al te vertrouwde zal snel geclassificeerd worden en daar zit de kneep, of een collegiaal klopje op de schouder krijgen of te licht bevonden worden. Het eerste is eng en bij het tweede kunnen lelijke fouten gemaakt worden. Wat zoudt U doen met een aanvraag voor

een onderzoek van een historicus naar de vraag of Benjamin Franklin inderdaad, zoals hij beweert, de vliegerproef zelf heeft uitgevoerd. Zoudt U niet naar afwijzen neigen, één en ander lijkt toch al te bekend, het is U op de middelbare school al geleerd. Welnu, ik zou afgaan op een deskundige, bijv. Prof. Dr. E.J. Dijksterhuis die duidelijk maakte, dat er redelijke twijfel bestaat aan Benjamin's vliegerproef. Ik zou de subsidie willen toekennen als deskundigen zouden verklaren, dat er een redelijke kans op het vinden van nieuwe gegevens bestaat.

Een voorbeeld van het gevaar dat strakke planmatige opvattingen voor de wetenschap opleveren, ontleen ik aan het dankwoord van D.A. Wiersma bij het in ontvangst nemen van de gouden K.N.C.V.-medaille in 1977 voor baanbrekend werk. Hij beschreef dat hij enige keren bij een aanvraag om subsidie, en dat moet gezien de administratieve voorbereiding ruim van tevoren gebeuren, op de best denkbare gronden een bepaald apparaat, goed gespecificeerd want dat is vereist, had aangevraagd. De aanvragen werden steeds goedgekeurd, maar zijn onderzoek nam en dat is niet ongebruikelijk onverwachtse wendingen en telkens wanneer het moment daar was om het toegestane apparaat te kopen, had hij bevestigd behoefte aan een ander. Dit kon geregeld worden, maar het verhaal geeft naar mijn mening precies de afgrond aan, waarin de strict gereglementeerde wetenschap gaat storten.

Ik wil dan ook eerlijk bekennen geprikkeld te raken wanneer ik weer een rapport of anderszins moet bestuderen waarin op grondige wijze over het wetenschapsbeleid wordt gehandeld. En wanneer dan ook nog het begrip academische vrijheid tussen aanhalingstekens wordt geplaatst en er over wordt gepraat als over de Panda in het Wereldnatuurfonds, is bij mij de spotlust gewekt. In enkele zorgvuldig geselecteerde gevallen, zo merken deze deskundigen op, wier eigen literatuurlijst en andere wetenschappelijke prestaties wat in het duister blijft, zou een reservaat van academische vrijheid kunnen worden overwogen, b.v. Centres of Excellence. Blijkbaar menen deze maecenen in spe dat de echte beoefenaar der wetenschap de strijd om het bestaan schuwt. Welnu, dit is een wensdroom. Te hunner lering beveel ik de oratie van A.H.G. Rinnooy Kan ter lezing aan, getiteld "Vraag en aanbod op de wetenschapsmarkt" welke op 20 april 1978 aan de E.U.R. werd gehouden.

En voor wie dat te academisch is, wil ik andere taal spreken en aangeven

welke associatie de, door de hoogste gezagdragers gebezigde uitdrukkingen over het wetenschapsbeleid, bij mij oproept. Als voorbeeld kies ik -De organisatie van het wetenschapsbeleid is een driedimensionaal probleem-. Toen ik ook nog las -de wetenschapper moet zich leren bewegen in de driedimensionale ruimte van weten, kunnen en voelen- was mij alles duidelijk. Er wordt een volière voor ons getimmerd! Mijn verbazing was groot over al dit geonderbouw en geoverkoepel. Immers Hans Christian Andersen heeft in zijn sprookje "De Nachtegaal" reeds geruime tijd geleden precies uit de doeken gedaan hoe zo iets afloopt! Het is waar, een sprookje geeft datgene weer dat wij onbewust herkennen, maar waartegen de heersende conventie zich verzet. Laten wij het ons toch bewust worden, de echte wetenschapsbeoefening laat zich niet in een wettelijk, planmatig keurslijf persen! Zij heeft de vrijheid nodig, zoals de nachtegaal. Wie dit griezelig, ja ongepast vindt, zoals het gevolg van de Keizer van China, hij ga bij Andersen in de leer. Er kan altijd een kunstvogel gemaakt worden, zoals de nachtegaal van de Keizer van Japan, programmeerbaar, opwindbaar en, wat sommigen erg aanspreekt, met een fraaier uiterlijk dan de echte vogel. De kunstvogel voldoet voor een aantal doeleinden zelfs beter dan de echte vogel! Doch onvermijdelijk blijkt, op een kwaad, of zo men wil goed, moment de echte nachtegaal onontbeerlijk te zijn.

Bij alle discussies over het wetenschapsbeleid raakt, naar mijn mening, te veel het onveranderbare feit op de achtergrond dat de beoefening der wetenschap geen zaak is die velen met succes kunnen bedrijven. Het blijft een relatief kleine groep, die in dat opzicht begaafd is. Zij manifesteren zich als solisten of werken in kleine, hechte groepen. Zij zijn vaak ongemakkelijke individuen en in ieder geval overgevoelig voor betutteling. Wie de wetenschap nodig heeft en dat geldt voor de maatschappij en zeker voor ons hoger onderwijs, doet er verstandig aan met één en ander te leren leven. Zeker in een klein land als het onze, waar het beperkte taalgebied toch al een, voor de beoefening der wetenschap die internationaal is, nare beperking inhoudt, geldt dit dubbel.

Aangezien het gedrag van beoefenaren der wetenschap in de loop der tijden een grote constantheid vertoont, is het niet moeilijk vast te stellen welke problemen er altijd weer tussen hen en de samenleving ontstaan. Ik haal Plutarchus aan, die ons vertelt over Archimedes van Syracuse 287 - 212 vóór onze jaartelling. Archimedes was befaamd om de kunstige werktuigen, die

hij voor allerlei praktische doeleinden construeerde. Toch wenste hij daarover weinig te schrijven, want hij beschouwde het construeren van werktuigen en in het algemeen iedere vaardigheid, die om het praktisch nut wordt uitgeoefend, laag bij de gronds en onedel en hij richtte zijn streven slechts op die dingen, die in hun schoonheid en voortreffelijkheid buiten alle contact met de noodzakelijkheid blijven. De wetenschap om haar zelfs wille dus! Dit verdient het praedicaat elitair denken, daar ben ik mij volkomen van bewust, evenals van het feit dat dit soort denken heden ten dage nogal in opspraak is. Maar wordt er terecht tegen geschopt? Naar mijn smaak geenszins! Archimedes kon zijn vele werktuigen maken door het hoge abstractieniveau dat hij via het wiskundig denken had bereikt, voortbouwend op de Griekse meetkunde. En zoals ik reeds opmerkte met succes wetenschap beoefenen is niet ieder gegeven. Mag de beoefenaar der wetenschap dan soms trots zijn op zijn kunde en mag hij van zijn medeburgers daarvoor respect verwachten, ook van hen die niet in staat zijn de essentie te begrijpen, omdat popularisering net die essentie wegneemt. Het zou de beoefenaar der wetenschap te verwijten zijn als hij de toepassingen, die uit zijn abstracte kennis voortvloeien, als de essentie zou verkopen, dat is boerenbedrog en grove minachting voor zijn medeburgers.

Hoe kwam het dat de geleerde Archimedes toch zoveel praktisch nut heeft afgeworpen? Plutarchus verhaalt dat Hieroon, de heerser van Syracuse, hem hiertoe overhaalde door hem te overreden zijn kunst een weinig van het abstracte af en op het concrete te richten en zijn geest te openbaren aan de gewone mens, door zich op een of andere tastbare wijze bezig te houden met de eisen der werkelijkheid. Archimedes'loon was groot, gevaarlijk groot zelfs. Toen Hieroon enkele van zijn prestaties had gezien riep hij uit: "Vanaf deze dag moet Archimedes worden geloofd in alles wat hij zegt". Een weinig wetenschappelijke houding, maar Hieroon was dan ook een bestuurder en daarvan mag a priori ook geen evenwichtige houding t.o.v. de wetenschap verwacht worden. Is niet in de jaren na de Tweede Wereldoorlog veel en veel te veel verwacht van ons W.O.? De vele miljarden die in ons W.O. zijn geïnvesteerd leveren dan ook nu, volgens vele critici, te weinig rendement op en allerlei plannen om de zaak eens goed op poten te zetten worden al jarenlang geventileerd. Ik wil geenszins onszelf vrij pleiten, wij hebben ons de goede gaven laten aanleunen en te weinig weerwerk gegeven als allerlei onvervulbare wensen in het W.O. werden geprojecteerd. En dit proces van projectie van droombeelden in het W.O. is nog geenszins tot stilstand gekomen, al wordt dan de geldstroom nu wel

zwaar bewaakt. Het is dan ook zeker niet te laat om nog eens zorgvuldig na te gaan welke onze voorwaarden dienen te zijn bij het contract dat tussen de wetenschapsbeoefenaar-docent en de maatschappij telkens weer opnieuw moet worden afgesloten.

Daarbij dienen wij naar mijn mening een open oog te hebben voor de problemen van de regio waarmee wij vergroeid zijn en na te gaan waar de E.U.R. kan helpen. Het verheugt mij dan ook te kunnen opmerken dat het contact met Zeeland, gelegd op de Academiedag 1976 in Middelburg is voortgezet en een fraai, eerste, gemeenschappelijk project heeft opgeleverd. Het betreft een studie over de bestuurlijke reorganisatie, de gewestvorming, waaraan de juridische faculteit en de interfaculteit bedrijfskunde deelnemen. Ons universiteitsfonds bleek bereid tot een flinke subsidie. Ik mag, wanneer ik spreek over onze regio, niet nalaten de contacten met Zeeland van onze medische faculteit en ons academisch ziekenhuis te prijzen.

Met de gemeente Rotterdam haalden wij de banden aan. Wie aan Rotterdam denkt en wij die er werken doen dat veelvuldig, loopt de kans als belangrijkste associatie, die van de eerste havenstad ter wereld te krijgen en vervolgens tevreden verder te dromen over de rijke regio en, wie weet, te denken aan spreiding van welvaart vanuit het gezegende westen, naar de andere windstreken in ons land. Wij als Erasmiani dienen echter niet te dagdromen. Rotterdam maakt een zware tijd door. Regelmatig loopt het inwonertal terug, in sommige wijken is de samenstelling der bevolking zeer onevenwichtig geworden, de werkloosheid in delen der stad moet onder de allerhoogste van ons land gerekend worden. De E.U.R. is gevraagd haar kennis ter beschikking te stellen, door het gemeentebestuur, dat zich inspant voor een keer ten goede. Wetenschappelijk onderzoek toont aan dat in het gehele westelijk halfronde de grootste steden door éénzelfde, gevaarlijke, ontwikkeling worden aangetast. Diepgaande aandacht en goede plannen zijn noodzakelijk om een keer ten goede te brengen. Wat in het vermogen der E.U.R. ligt, behoren wij bij te dragen.

*Ik heb deze twee voorbeelden van zuiver op de maatschappij gericht onderzoek aangehaald omdat naar mijn mening de E.U.R. meer voor onze regio dient te gaan betekenen. Ik zou ook vele voorbeelden hebben kunnen noemen van activiteiten van leden van onze wetenschappelijke staf, in het bijzonder de kroondocenten, waaruit blijkt dat onze universiteit al jarenlang sterk

maatschappelijk geëngageerd is. Er worden door leden van alle faculteiten vele functies vervuld en adviezen gegeven ten dienste van talrijke maatschappelijke organen. Ook de landelijke overheid doet veelvuldig een beroep op de kennis van zaken van E.U.R.-medewerkers. Er zou een akelige leegte ontstaan als wij al deze op de maatschappij gerichte activiteiten zouden moeten afbreken. Ik zou niet weten hoe de samenleving dit gat zou moeten opvullen. Veelal wordt dit werk in stilte verricht. Ik hecht eraan hier van mijn grote waardering te getuigen nu er vaak afbrekende kritiek over ons wordt uitgestort.

Dat de maatschappelijke dienstverlening ook voor de E.U.R. nuttig is, stel ik gaarne vast. Het geeft ons de gelegenheid onze kennis praktisch te toetsen en te verrijken. Maar ik teken aan dat onze kracht, op het gebied van de maatschappelijke dienstverlening, voortkomt uit het feit dat wij in volle academische vrijheid, wetenschappelijk onderzoek kunnen verrichten en zodoende onze reservoires met kennis blijven vullen op onze eigen wijze. Ik stel het belang hiervan telkens weer vast in gesprekken met diegenen, welke vanuit de E.U.R. hun krachten ook aan de maatschappij wijden. Het is de combinatie van onafhankelijkheid in denken en handelen op wetenschappelijk gebied en de wens de handen uit de mouwen te steken om de samenleving, waar nodig en nuttig, te dienen, die een maximaal resultaat oplevert.

Ik vind dat een ernstige waarschuwing op haar plaats is tegen de nogal eens gehoorde uitlating, dat de maatschappelijke relevantie van ons wetenschappelijk onderzoek, imperatief zou moeten worden voorgeschreven. Op zo'n moment komt mij altijd de diepe val van de Duitse wetenschap, indertijd op vele gebieden toonaangevend in de wereld, in de dertiger jaren voor de geest en ik huiver. Ik raad degenen, die deze uitlating zo vlot doen, ernstig aan eens het boek van Jakob Hommes uit 1934 te lezen, getiteld "Lebens- und Bildungsphilosophie als völkische und katholische Aufgabe". A. Kolnai beschreef in 1938 de rampspoed, die de Duitse wetenschap onderging en gedeeltelijk zelf over haar hoofd haalde, als waarschuwend voorbeeld voor het Vrije Westen in zijn "The War against the West". Hij zegt erover: "Hommes advocates the creed of anti-science in a spirited manner which sometimes attains plasticity and elegance. The achievements of science, he declares, are not to be judged by the abstract ideal of the discovery of truth but by its value for the People". Hommes merkt o.a. op "Die Wissenschaft um der Wissenschaft willen kommt immer von selbst; denn sie entspricht der Schäche der

Wissenschaftenden Menschen. Man darf sie daher nicht als theoretisches Ideal hinstellen. Als solches muss vielmehr, die gegen den Liberalismus gerichtete Forderung der Wissenschaft um des Lebens willen erhoben werden". En wanneer op deze wijze het individu volstrekt aan de maatschappij ondergeschikt is gemaakt, leeft Hommes zich uit in masochisme, verwerpt het begrip objectiviteit, en schrijft onder andere "Wir glauben dass selbst in dem Satze $2 \times 2 = 4$ ein Neger und ein Deutscher und vielleicht sogar ein Franzose und ein Deutscher nicht völlig "dasselbe" denken". En Hommes steunt een Duitse staatsman die opmerkte "Er danke Gott, dass er den Begriff der Objektivität nicht kenne". Ik hoor tegenwoordig ook nog al eens wat kritische opmerkingen over het begrip objectiviteit als basis van de wetenschapsbeoefening. Wanneer dit voorkomt uit het zelfbewustzijn van de betreffende wetenschappelijke onderzoeker of student ben ik verheugd. Wij mogen immers nooit dogmatisch worden en wellicht ben ik te zwaar getraumatiseerd door de val der Duitse wetenschap en de Lysenko affaire. Maar helaas bespeur ik soms in die uitlatingen de behoefte zich te onderwerpen aan een ideologie. En wanneer ik dan ook nog moet constateren dat dit leidt tot het onvermogen om met andere wetenschapsbeoefenaren, die zo niet denken, samen te werken, ja zelfs tot het onvermogen naar ze te luisteren, vrees ik dit boven alles.

De wetenschap bloeit op de E.U.R. in allerlei vormen, zowel de fundamentele als de toegepaste. Onze internationale contacten, laat ik preciezer formuleren, de internationale contacten van vele leden der wetenschappelijke staf, zijn uitstekend. Van de ongeveer 700 promoties die per jaar in ons land plaatsvinden neemt de E.U.R. er ruim 40 voor haar rekening. De medische faculteit spant de kroon. Deze wetenschappelijke activiteiten leiden ertoe dat de verschillende vakgebieden op een niveau, dat in het algemeen internationaal goed mee kan, worden beheerst. Op enkele gebieden, maar dat zijn er ook slechts enkele, wordt geëxcelleerd naar mijn smaak. Door een en ander kan ons onderwijs zich voortdurend vernieuwen en de toets der kritiek blijven doorstaan, uitzonderingen daargelaten. Maar moeten wij niet vrezen dat er een keer ten kwade in de lucht zit, gezien de benedenwaardse druk op de wetenschapsbeoefening, waarover ik uitvoerig sprak? Is eigenlijk het peil van onze wetenschapsbeoefening, naar internationale maatstaven gemeten, in het algemeen reeds niet gedaald, als we dit vergelijken met de situatie van voor de Tweede Wereldoorlog? Kortom is de samenleving niet bezig onmogelijke eisen aan de instellingen van W.O. te stellen. Huizinga merkte op dat sinds de Middeleeuwen, toen

de universiteiten ontstonden als leerscholen, zij zich hebben ontwikkeld tot kweekplaatsen der wetenschap. En de vraag rijst of zij nu niet bezig zijn, onder invloed van sterke maatschappelijke krachten, wederom leerscholen te worden.

In dit opzicht is het interimrapport van de Commissie Voorbereiding Open Universiteit getiteld "De Open Universiteit in Grote Lijnen" onthullend. Dit rapport is een vlot antwoord op de opdracht gegeven door de vorige bewindslieden in hun nota "Open Universiteit in Nederland" van vorig jaar. Ik sprak over deze nota in mijn vorige rede. Het antwoord is met spoed door de nieuwe bewindsman gepubliceerd, wel een bewijs dat in dit opzicht geen discontinuïteit in beleid is ontstaan. De Commissie is duidelijk en openhartig. Als randvoorwaarde, als uitgangspunt voor haar voorstellen stelt zij dat een Nederlandse open universiteit lagere kosten per student moet hebben dan de bestaande instellingen. Daarom zullen alleen die programma's worden verzorgd, waarvoor veel belangstelling bestaat. De Commissie doet geen concessies voor wat betreft de eindniveau's, zo komt de Open Universiteit ook het jus promovendi toe in haar plannen. Dit is begrijpelijk want de Open Universiteit is niet alleen bedoeld voor tweede kans onderwijs, maar ook als tweede weg, het alternatief voor het huidige W.O. en H.B.O. Het moet zelfs een voorbeeld voor onderwijsvernieuwing worden. De examens zullen niet onder het Academisch Statuut kunnen vallen. Een grote wens tot flexibiliteit blijkt uit de voorstellen. De Open Universiteit heeft onder andere tot taak de wetenschappelijke opleidingen voor diverse beroepen te verzorgen. De opleiding tot onderzoeker wordt niet tot haar taak gerekend. Een ieder die 21 jaar oud is kan zich laten inschrijven.

De Commissie voorziet vragen als: "Dient niet iedere wetenschappelijke opleiding met onderzoek verbonden te zijn?" "Moet de Open Universiteit geen onderzoek verrichten om de naam Universiteit te verdienen?" Zij stelt vast dat ook de doctorandi aan de Open Universiteit onderzoek als vorm van onderwijs moeten genieten. Dit zal voor de exacte vakken wellicht te grote moeilijkheden bieden, maar voor andere gebieden zeker niet. De Commissie merkt in dat verband op: "Van de afgestudeerden, ook van die van het wetenschappelijk onderwijs heeft vermoedelijk slechts een kleine minderheid tijdens de studie deelgenomen aan een onderzoek waarin het wetenschappelijke doel de eerste, of althans een belangrijke plaats innam". Ik vraag mij af wat de be-

doeling van het woordje vermoedelijk is. Een nooduitgang? Was een discussie over artikel I van de W.W.O. niet beter geweest dan deze stelling. Dat deze discussie toch niet te ontlopen is, bewijst de nota Hoger Onderwijs voor Velen van de nieuwe bewindsman. Maar hoe denkt de Commissie de doctorandi te laten begeleiden? Door het aantrekken van bekwaame wetenschapsmensen. En deze stafleden zullen uiteraard in staat moeten worden gesteld tot onderzoek in de eigenlijke zin des woords. De Commissie bedoelt met dit laatste, die activiteiten welke gericht zijn op de uitbreiding van het fonds van kennis, veelal in de vorm van publicaties. Maar de Open Universiteit krijgt daartoe geen faciliteiten volgens de plannen. De Commissie stelt gastlidmaatschappen van vakgroepen bij bestaande instellingen van W.O. voor. Tevens vindt zij dat genoemde stafleden na vier jaar onderwijs, een jaar vrijaf nodig hebben om wetenschappelijk werk te verrichten. In de Open Universiteit wordt de beoefening van de wetenschap duidelijk en bewust gedislodeerd van het onderwijs. De nieuwe instelling krijgt geen research-functie en de opleiding van onderzoekers wordt niet tot haar taak gerekend.

Nu zijn deze ideeën in het geheel niet zo hemelbestormend als ze sommigen op het eerste gezicht wellicht zullen voorkomen. Sedert Posthumus zijn herstructureringsplannen lanceerde is er bij voortduring gesproken over de noodzaak de opleiding van wetenschappelijke onderzoekers te regelen. In de jaren voor de Tweede Wereldoorlog en in de eerste jaren daarna was er voor zo'n geluid geen plaats. Huizinga mag dan wat misprijzend spreken over de achterstelling van het onderzoek bij het onderwijs, de universiteit was een vrij ideaal amalgaam van onderwijs en wetenschap. De doctorandi werden op zelfstandige beoefening van de wetenschap voorbereid. Dit bleek zeer nuttig, ook voor diegenen, de grote meerderheid, die de voorkeur gaven aan het bekleden van vooraanstaande maatschappelijke posities boven het beoefenen van de wetenschap. Een en ander kwam precies overeen met de bedoeling van de wetgever, die in 1876 bepaalde:

"Hooger onderwijs omvat de vorming en voorbereiding tot zelfstandige beoefening der wetenschappen en tot het bekleden van maatschappelijke betrekkingen, waarvoor eene wetenschappelijke opleiding vereischt wordt".

In de W.W.O. werd in 1960 vrijwel hetzelfde vastgelegd:

"Wetenschappelijk onderwijs omvat de vorming tot zelfstandige beoefening der wetenschap en de voorbereiding tot het bekleden van maat-

schappelijke betrekkingen waarvoor een wetenschappelijke opleiding vereist is of dienstig kan zijn en bevordert het inzicht in de samenhang van de wetenschappen".

Beide formuleringen gaan terug op de doelstelling uit het Organiek Besluit van Koning Willem I uit 1815 waarin te lezen staat:

"Onder de naam van hooger onderwijs wordt verstaan zodanig onderwijs, als ten doel heeft, den leerling na afloop van het lager en middelbaar onderwijs, tot eenen geleerden stand in de maatschappij voor te bereiden".

Op papier dus een prijzenswaardige continuïteit van doelstelling over meer dan 150 jaar. Maar wij moeten erkennen dat de laatste decennia ons W.O. nogal is veranderd door het conglomeraat - massale instroom studenten, grote uitbreiding wetenschappelijke staf, stijgende omvang vakkenpakketten, sterke specialisatie -. En wat de eisen van de maatschappij voor de toekomst betreft, iedere nieuwe bewindsman zegt ons de wacht aan; meer studenten, opheffing van de meeste numeri fixi, minder middelen, gelijkblijvende eindtermen, kortere studieduur, hoger numeriek rendement, aparte opleiding wetenschappelijke onderzoekers, integratie W.O. en H.B.O. Is aan al deze verlangens te voldoen? Ik denk van niet, het betreft voor een gedeelte strijdige verlangens. Heeft het W.O. dat dan nooit laten weten. Zeker wel, men herleze de stukken uit de tijd van het begin der herstructurering, der herprogrammering. En ook daarna is het herhaald. Is het niet om tureluurs van te worden? Dat zeker, maar niet om wanhopig van te worden. Wanneer wij ons inspannen moet het mogelijk zijn het met Den Haag eens te worden over een systeem waarin een redelijke symbiose van onderwijs en onderzoek bestaat en waarin zo veel mogelijk aan de eisen, die de maatschappij stelt, tegemoet gekomen wordt.

Persoonlijk, ik zou bijna zeggen sprekende als chemicus, meen ik te kunnen vaststellen, wanneer een amalgaam niet meer homogeen is, maar heterogeen wordt, wanneer het ontmengt. En ik stel dat ons W.O. dit verschijnsel op het ogenblik vertoont, onderwijs en onderzoek zijn duidelijk aan het ontmengen. Ik durf zelfs te voorspellen, dat een volledige homogenisatie in het één-fase systeem, waaraan wij gewend en gehecht zijn, onmogelijk is geworden door het conglomeraat van factoren en van de nieuwe eisen die ik opsomde. Ik zie, om de waardevolle traditie van ons W.O. te redden, geen andere oplossing dan een twee-fase systeem. In de tweede fase kunnen onderzoek en onderwijs weer

als vanouds een tamelijk volmaakt amalgaam vormen en de eerste fase zal hiervan grotelijks kunnen profiteren. Het alternatief lijkt mij bezwaarlijk, het is een steeds voortschrijdende ontmenging van onderzoek en onderwijs. De wetenschap zal zich ongetwijfeld los van het onderwijs redelijk redden. Christiaan Huygens, noch Hugo de Groot, noch onze gast René Descartes, om enkelen te noemen, waren aan één onzer universiteiten in de Republiek der Verenigde Nederlanden verbonden. En onze schutspatroom Desiderius Erasmus kon niet aarden in Leuven en koos de vrije baan. Wie dit allemaal te lang geleden vindt, kijke bij onze oosterburen; de Max Planck Instituten floreren en bij onze zusterinstellingen aldaar klinkt geklaag. Ook in Frankrijk valt te leren hoe een universiteit zijn wetenschap aan een Centre de Recherche kan kwijtraken en daarbij de opleiding voor maatschappelijke functies van hoog niveau aan de Grandes Ecoles.

Ik geef graag toe dat de wetenschap door de loskoppeling van het onderwijs schade zal lijden. Maar het onderwijs aan de universiteiten en hogescholen zal verpieteren, degenereren, los van de wetenschap. Het samengaan van onderwijs en onderzoek, dat wij aan onze instellingen van W.O. zo goed mogelijk in stand trachten te houden, is de kiemcel van waaruit het onderwijs voortdurend regeneert. Hierover bestaat, naar ik meen te mogen vaststellen, in de E.U.R. een grote mate van overeenstemming. Wij stellen ons met kracht op het standpunt, verwoord in artikel 2 van de W.W.O.: "De universiteiten en hogescholen beogen in ieder geval naast het geven van onderwijs, de beoefening der wetenschap".

Zeer gewaardeerde toehoorderessen en toehoorders, over de vraag of een één- of een twee-fase systeem noodzakelijk is lopen de meningen, naar ik ondervond, sterk uiteen. Hierover zullen in de komende tijd de nodige discussies moeten plaats vinden. Ik spreek de wens uit dat deze gedachtenwisselingen wetenschappelijke diepgang zullen krijgen. Maar bovenal spreek ik de hoop uit dat zij zullen plaats vinden in de sfeer zo fraai weergegeven door de zinspreuken uit 1600, dewelke Huizinga op de gevel van een simpel Nederlands huis in de Zijlstraat in Haarlem las en herlas: "Int Soet Nederland", "Ick blijf getrou", "Ick wijck nijet af".

En hiermede verklaar ik het academisch jaar 1978-1979 voor geopend.